

Wójcik, Zbigniew J.

"Historia polskiego przemysłu naftowego", T. 1, 2, pod red. Ryszarda Wolwowicza, Brzozów-Kraków 1994, 1995 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 42/3-4, 188-191

1997

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nieosiężne do odtworzenia. Niewątpliwie to właśnie zdecydowało o szybkiej publikacji tych materiałów, które ze względów oczywistych nie mogą pretendować do kompletności. Do czasu opracowania *Słownika biograficznego USB*, co postuluje we *Wstępie* K. Puchowski, biogramy znajdujące się w jubileuszowym tomie *Z dziejów Almae Matris Vilmensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego* pozostaną ważnym źródłem dla kwerend biograficznych, a cały tom stanowi kolejną istotną pozycję w bibliografii dziejów wileńskiej uczelni.

Przypisy

¹ Zob. *Słowo wstępne w: Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*. T. 1: *Z dziejów dawnego uniwersytetu*. Wilno 1929 s. V.

² O sesji tej informował Jerzy Różewicz w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” 1995 nr 1 s. 206–207 (przyp. red.).

Jarosław Kurkowski
(Warszawa)

Historia polskiego przemysłu naftowego. T. 1. Praca zbiorowa pod red. Ryszarda Wolłowicza, Brzozów–Kraków 1994, 750 s.; T. 2, Brzozów–Kraków 1995, 616 s.; streszczenia angielskie i francuskie, ilustracje, indeksy: nazwisk i nazw geograficznych.

Kilka zdań uzupełniających podane wyżej informacje. Inicjatorem opracowania tego dzieła był Klub Seniora-Naftowca przy Oddziale Krakowskim Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego i Gazowniczego. W 1985 r. powołano komitet redakcyjny, którym kierował Ryszard Wolłowicz, a jednym z sekretarzy był Wincenty Pawłowski. Ważną rolę w ustaleniu koncepcji dzieła odegrał nieżyjący już prof. Stanisław Brzozowski, najlepszy wówczas znawca historii galicyjskiego przemysłu naftowego. Do współpracy zaproszono 30 autorów, głównie związanych z geologią bituminów, geofizyką poszukiwawczą, górnictwem, wiertnictwem, przemysłem rafineryjnym i gazownictwem oraz zagadnieniami pokrewnymi. Wśród nich jest wielu profesorów uczelni technicznych, a w tym Jan J. Czastka z AGH. Wydawcą, na zlecenie SNTYPNiG w Krakowie jest Muzeum Regionalne PTTK im. A. Fastmachta w Brzozowie. W całym dziele odczuwa się kompetencje Brzozowskiego i Pawłowskiego oraz dobre przygotowanie merytoryczne i organizacyjne Redaktora dzieła. Do tego zadano o bardzo staranny dobór ilustracji oraz atrakcyjne okładki

poszczególnych tomów (autorzy: Dorota Gromczakiewicz i Mieczysław Bazyzyn). Ostateczny wynik ponad dziesięcioletniej pracy jest nader atrakcyjny. Redaktor zdaje sobie jednak sprawę z istniejących niedociągnięć, prosząc czytelników o uwagi krytyczne i materiały do uzupełnień. Zamierza bowiem przygotować kolejną edycję. Jest to sprawa tym ważniejsza, że obecna została ogłoszona ledwie w dwóch tysiącach egzemplarzy. Nakład ten zapewne nie zaspokoił zapotrzebowania członków Stowarzyszenia. Podpisani książki tej nie znaleźli w warszawskich księgarniach specjalistycznych.

Prezentowana książka jest historią gałęzi przemysłowej, bazującą na krajowych i eksportowanych bituminach (głównie ropie naftowej, wosku ziemnym i gzie ziemnym). W przemyśle tym geologiczne i geofizyczne rozpoznanie podłoża stanowi ważny czynnik powodzenia eksploatacyjnego. Istotną sprawą jest również odpowiednie uprzykrządzenie aparaturą wiertniczą i wydobywczą oraz opanowanie procesów chemii w rafineriach. Z tego względu opracowania zebrane w książce dotyczą przeważnie dziejów nauki i techniki. Tym samym historycy górnictwa, geologii i chemii znajdą w książce wiele interesujących danych do swych studiów.

Jeden tytuł w dwóch tomach zdaje się wskazywać, iż redakcja w sposób mechaniczny podzieliła wiązki zgromadzonych opracowań. Tak jednak nie jest, choć oba tomy opatrzone w indeksy i streszczenia. Pierwszy z nich, z czterech części, prezentuje następujące problemy: 1 – pionierzy przemysłu naftowego (szkice o Ignacym Łukasiewiczu i Stanisławie Szczepanowskim napisał S. Brzozowski), 2 – górnictwo naftowe (geologia złóż, rozwój metod poszukiwawczych, złoża gazu na Niżu Polskim, geofizyka, wiertnictwo naftowe, eksploatacja ropy naftowej, gazu ziemnego i wosku ziemnego, maszyny – poszczególne zagadnienia opracowali: J. Cząstka, R. Bielański, A. Giermański, E. Jawor, K. Kachlik, A. Kisłowski, J. Kruczek, K. Mischke, S. Plewa i R. Wołowicz), 3 – przemysł rafineryjny (przeróbka, rafinerie nafty, laboratoria w rafineriach, budowa maszyn i urządzeń, jakość produktów naftowych, smary plastyczne, asfalty, petrochemia, normalizacja – autorzy: K. Kachlik, I.M. Koblańska, L. Kossowicz, S. Patzau, E. Peschak, A. Puchowicz, W. Szwed), 4 – gospodarka produktami naftowymi (transport, handel – autorzy: R. Małczyński, T. Zieliński). Trzy pierwsze części tego tomu dotyczą zatem głównie historii nauki i techniki, sytuowanej jednak w konkretnych warunkach omawianej gałęzi przemysłowej. Myśl geologiczna, uzależniona od warunków lokalnych w Karpatach, na Przedgórzu oraz Niżu Polskim jest typowo polskim „produktem” naukowym. Wykorzystywany sprzęt wiertniczy i wydobywczy był jednak w dużym stopniu importowany, choć i tu polscy inżynierowie i technicy mają poważne osiągnięcia badawcze.

Tom drugi składa się również z czterech części: 1 – przemysł gazu ziemnego (powstanie i rozwój w latach 1912–1939, okres drugiej wojny światowej, lata 1944–1986 – autor: K. Nycz), 2 – formy organizacyjne w przemyśle naftowym (organizacja kopalnictwa, urzędy górnicze, organizacja przemysłu rafineryjnego

– autorzy: A. Chabrzyk, K. Jahoda, K. Kachlik), 3 – szkolnictwo i badania w przemyśle naftowym (wyższe szkolnictwo naftowe w Polsce, tematyka naftowa w Szkole Politechnicznej we Lwowie do r. 1918, geologia naftowa w historii nauki i szkolnictwa wyższego, technologia i chemia, problematyka naftowa w Politechnice Wrocławskiej, zawodowe szkolnictwo naftowe, instytuty i ośrodki badawcze, piśmiennictwo naftowe, muzealnictwo naftowe, wkład Polaków w zagraniczny przemysł naftowy – autorzy: S. Brzozowski, J.J. Cząstka, T. Kapała, W. Kisielow, W. Pawłowski, M. Rutkowski, J. Sozański, Z. Wójcik), 4 – działalność patriotyczna i społeczna polskich naftowców (organizacje społeczne, SN-TliTPNiG, sprawy socjalne, udział w ruchu oporu i wojnach światowych – autorzy: K. Mischke, A. Mikulski, J. Pietrusza). Przedostatnia z tych części jest rodzajem kompendium organizacyjnego nurtu historii nauk technicznych. Jest to także spojrzenie na to wszystko czego dokonali polscy uczeni i technicy w różnych krajach. Dorobek naukowy Józefa Zwierzyckiego, Rudolfa Zuberera, Wawrzyńca Teisseyre'a, Stanisława Wyrobka i wielu innych jest trwałym elementem nauki światowej. Trwale swymi odkryciami zapisali się także inni inżynierowie, a w tym Leon Bacewicz, badacz Sachalinu, wymieniony w drugim tomie (s. 429 i 441) bez imienia. Z bliżej nieznanym powodów pominięty został, pracujący w Rosji i Polsce (w Kongresówce) Zygmunt Woysław, twórca tzw. buru Woysława. Rzecz zrozumiała, że tę listę można rozszerzyć. Ważne jest to, że początek został zrobiony. Więcej: zestawiono także listy nazwisk polskich nafciarzy w układzie państw.

Nie sposób tak różnorodnej treści dzieła krytycznie omówić w jednej recenzji. Z pewnością zresztą ukazać się one w czasopismach specjalistycznych. Z tego względu odnotowujemy w niniejszych uwagach raczej ogólne wrażenia z analizy treści, korzystając także z uprzednio drukowanych w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” tekstów Stanisława Brzozowskiego i Wincentego Pawłowskiego. Dobrze się stało, że historycy ci od początku czuwali nad redakcyjną stroną całego przedsięwzięcia. Artykuły Brzozowskiego zostały podbudowane szczegółowymi kwerendami, także prowadzonymi w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Opracowania Pawłowskiego zdradzają ogromne odczytanie w dawnej galicyjskiej prasie nafciarskiej. Przy tym wszystkim właśnie ich „czysto historyczne” artykuły (w sformułowaniu tym mamy na myśli sprawy warsztatowe) współgrają z opracowaniami, które po części oparte są na analizie drukowanych rozpraw oraz pamięci najstarszych nafciarzy. Pamięć seniorów to ważny czynnik opracowań poświęconych zagadnieniom rozwoju różnych gałęzi przemysłu oraz sprawom organizacji społecznych i edukacji zawodowej. Redaktor dzieła Ryszard Wolwicz umiejętnie wykorzystał i ten typ źródeł. Był w dobrej sytuacji, gdyż krakowski Klub-Seniora-Naftowca od lat gromadzi wszelkie pamiątki tej grupy zawodowej. Wśród nich są także pamiątki znanych geologów (m.in. Konrada Koniowa i Afrykana Kisłowa). Materiały te również zasługują na ogłoszenie w specjalnym tomie drugiej edycji *Historii polskiego przemysłu naftowego*.

Historia polskiego przemysłu naftowego jest niewątpliwym osiągnięciem Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego i Gazowniczego.

Zbigniew J. Wójcik
(Warszawa)

Franz E u l e n b u r g : *Die Entwicklung der Universitat Leipzig in den letzten hundert Jahren. Statistische Untersuchungen. Integra*. Stuttgart-Leipzig 1995, VI + 227 s., tab., wykresy, fot.

Prezentowana książka: *Rozwój Uniwersytetu w Lipsku w ostatnim stuleciu. Badania statystyczne* jest fotomechanicznym przedrukiem wydanego pod tymże tytułem w 1909 r. dzieła, uzupełnionego obecnie napisanym w czerwcu 1995 r. przez Geralda Wiemersa posłowiem (strony 217–227). Reprint ten wydano kosztem Związkowego Ministerstwa Oświaty, Nauki, Badań i Technologii oraz Saksońskiego Krajowego Ministerstwa Nauki i Sztuki. Świadczy to o wysokiej ocenie w kręgach władz współczesnych Niemiec książki opublikowanej przed prawie stu laty.

Autor prezentowanego dzieła – Franz Eulenburg był wnikliwym statystykiem i dociekliwym ekonomistą o szerokich zainteresowaniach historyczno-socjologicznych. Przed stu laty on sam przeanalizował indeksy i uzupełniające materiały archiwalne w uniwersytetach i różnych innych bibliotekach mieszczących się w ponad 50 miejscowościach na całym niemieckojęzycznym obszarze sięgającym aż do Wiednia. O zakresie wykonanej przez niego pracy świadczy fakt, że on sam przeanalizował dane z dokonanych do 1830 r. półtora miliona wpisów na uczelnie i statystycznie je opracował (oczywiście nie korzystając wówczas z pomocy komputera). F. Eulenburg nie tylko charakteryzuje poszczególne ośrodki nauczania w Uniwersytecie Lipskim i relacje między nimi, lecz także opisuje strukturę socjalną studiujących. Prezentowana książka nadal może być jeszcze dzisiaj uznawana jako cenny materiał pomocniczy nie tylko dla zajmujących się historią uniwersytetów, lecz także studiujących socjologię.

Współczesnemu czytelnikowi tego interesującego reprintsu dołączone posłowie, napisane przez Geralda Wiemersa, ułatwia ocenę przedrukowanego dzieła sprzed wieku na tle aktualnych wymagań stawianych obecnie w Niemczech tego typu opracowaniom oraz przybliża sylwetkę zapomnianego obecnie badacza niemieckiego, zapoczątkowującego przed laty takie badania statystyczno-historyczne i socjologiczne.

Polskiego czytelnika szczególnie zainteresują dane przytoczone w przypisach na stronie 40, mówiące o procentowym udziale studentów Uniwersytetu Lipskiego według ich narodowości. W latach 1410–1422 udział studentów z Polski wynosił